

DETI A INTERNET- PRÍLEŽITOSTI A RIZIKÁ. SLOVENSKO V PROJEKTE EU KIDS ONLINE.

Children and Internet: opportunities and risks. Slovakia as a member of EU Kids Online project

Jarmila Tomková

Tomková, J. Deti a internet - Príležitosti a riziká. Slovensko v projekte EU Kids Online. In.: PETRANOVA, D. - SOLIK, M. - VRABEC, N. (eds.) Mediálna výchova a kultúrna identita - Megatrendy a médiá 2012. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, s. 177 - 190. ISBN: 978-80-8105-393-1.

Abstrakt:

Internet je dnes už neoddeliteľnou súčasťou života detí. Sú prijímateľmi internetových obsahov, rovnako ako vstupujú aktivitami na internete do interakcii alebo sú sami tvorcami obsahov a javov na internete. Vo všetkých týchto pozíciách sú situácie pre deti potenciálnym rizikom alebo príležitosťou, niekedy aj zároveň. EU Kids Online je multinárodná výskumná spolupráca, ktorej jedným z cieľov je popísať súvislosti medzi faktormi, ktoré zvyšujú u detí mieru rizika na škodlivú, aby tak prispeli k cielenejšej prevencii. V príspevku je popísaný teoretický model, agenda a niektoré z doterajších zistení odborníkov z projektu EU Kids Online. Predstavená je tiež úloha Slovenska a jeho národného tematického tímu v projekte EU Kids Online.

Kľúčové slová: deti, internet, riziká, príležitosti, EU Kids Online, riskantné príležitosti, internetové sociálne siete, Facebook

Abstract: Internet has become an inseparable part of children's everyday life. They are receivers of internet content as well as they take more interactive role in internet activities or they may act in a very active role as content creators and initiators of internet phenomena. In all these positions, there are both potential risks and opportunities. EU Kids Online is a multinational research cooperation which aims to find and describe the factors that raise the probability of online risks that would lead to harm children in the attempt to reduce them. The empirical findings are meant to be applied in the good practice. The theoretical approach, agenda and some of the findings and recommendations of EU Kids Online are presented. The role of Slovakia in the EU Kids Online project and Slovak national thematic team are introduced.

Key words: children, internet, risks, opportunities, EU Kids Online project, risky opportunities, Facebook

1 Deti a internet- príležitosti a riziká

Nové technológie rozšírili prostredie psychosociálneho vývinu detí a obohatili ho o množstvo podnetov a foriem. Hlavne generácia rodičov a starých rodičov dnešných detí ešte stále rozlišuje medzi „reálnym“ offline a „virtuálnym“ online svetom či prostredím, akoby vďaka ich špecifikám išlo o niečo protirečiacie si alebo navzájom sa vylučujúce. No táto dichotómia sa stáva čím ďalej tým menej vhodná. Technika robí nezadržateľné pokroky a to,

čo bolo niekedy výnimočné, je teraz samozrejmosťou. Tak ako je pre starších už dnes samozrejme nosiť so sebou mobil, tak je pre mladých samozrejme byť nepretržite online, či na počítači alebo v telefóne. Väčšina oblastí života mladých sa odohráva aspoň čiastočne aj v prostredí internetu. Ide však o reálny život, ktorého dejisko sa rozširuje zároveň s tým, ako sa znásobujú formy podnetov a interakcii, ktoré internet prináša. Zároveň sa dá povedať, že tak ako prvky a situácie prostredia tvárou v tvár, tak aj obsahy a možnosti internetu nesú v sebe potenciál byť pre deti príležitosťami pre ich sebarozvoj a zároveň aj rizikami.

Tým, že takto široký záber príležitostí a aj rizík predošlá generácia nezažila, stále je to považované za nový fenomén, vyžadujúci pozornosť, odbornú diskusiu založenú na vedeckých zisteniach a odkazy pre dobrú prax, ktoré z toho vyplývajú. To je niečo, po čom je dopyt najmä na strane rodičov- ako umožniť ich deťom čerpať výhody a príležitosti internetu a zároveň eliminovať riziká s tým spojené. Rovnako tak väčšina doterajšej teórie psychosociálneho vývinu detí je z obdobia, keď ešte internet nebol vôbec alebo nebol pre deti takou samozrejmosťou ako je dnes. Preto sú empirické poznatky z oblasti psychosociálneho vývinu detí s dôrazom na kontext internetu dôležité aj pre vyvinutie komplexnejšej a aktuálne platnejšej teórie.

Na tieto požiadavky laickej a odbornej verejnosti reaguje Európska komisia programom Safer Internet Programme, ktorého cieľom je na celoregionálnej úrovni spraviť internet miestom poskytujúcim deťom každého veku všetky príležitosti, ktoré technológie ponúkajú- bezpečne! Preto podporuje odborné akademické aktivity v členských krajinách EU (projekt EU KIDs Online), rovnako ako praktické aktivity, ktoré odborné poznatky a zistenia sprístupnia širšej a aj laickej verejnosti. Iniciatívami pre dobrú prax sú napr. projekt InSafe- európska sieť národných osvetových centier, ktoré boli založené už v 30 krajinách Európy; projekt INHOPE- európska asociácia bezplatných poradenských liniek pri problémoch súvisiacich s IKT; či každoročný Safer Internet Day. Snahou je aj prepájať vládne a mimovládne organizácie zaoberajúce sa témou bezpečného využívania internetu a odborníkov z vedy a výskumu.

2 EU Kids Online

V oblasti výskumu je svetovo najrozsiahlejšou spoluprácou v téme príležitostí a rizík internetu projekt EU Kids Online (FOSI& GRID , 2011). Koordinátormi projektu sú prof. Sonia Livingstone a Dr. Leslie Haddon (London School of Economics and Political Science, Department of Media and Communications). Je to spolupráca, ktorá zahŕňa už celý európsky región a svojim poradným výborom sa stáva dokonca nadregionálnou. Z pôvodne participujúcich 25 európskych krajín sa od roku 2011 rozšírila sieť zúčastnených krajín o Švajčiarsko, Chorvátsko, Island, Litvu, Luxembursko, Maltu, Rusko a Slovensko- na celkový počet 33 krajín. Pre získanie širšej perspektívy spolupracujú s EU Kids Online aj výskumné pracoviská v USA, Austrálii, Brazílii a Rusku.

Prvá etapa projektu EU Kids Online I (2006-2009) zahŕňovala 21 krajín a bola zameraná na mapovanie a analýzu dovtedajších odborných poznatkov v zúčastnených krajinách. Analyzované boli kultúrne, kontextuálne faktory rizík v používaní internetu. Výsledkom toho bolo určenie si priorit pre projekt medzinárodného výskumu, koncipovanie teoretickej základne a jednotnej metodiky (Livingstone, Haddon, 2009).

Druhou etapou projektu- EU Kids Online II (2009-2011), bolo zrealizovanie komparatívnej štúdie v 25 zúčastnených krajinách. Výskumné dáta boli získavané prostredníctvom hĺbkových interview pri stretnutí sa s 25 142 deťmi používajúcimi internet (9-16 rokov) v ich domácom prostredí. Rozhovory boli robené s deťmi a aj s jedným z ich rodičov počas roka 2010. Ďalší rok trvalo spracovávanie informácií, úprava veľkého zberného datasetu a jeho

prvé analýzy. Závery a zhrnutia boli prezentované na jeseň 2011 na konferencii v Londýne zároveň s ukončením tejto etapy projektu (Livingstone a kol., 2010, 2011). Všetky sú voľne dostupné na stránke www.eukidsonline.net.

Tretia etapa projektu, EU Kids Online III (2011-2014) začala v novembri 2011 a Slovensko je začlenené do tejto spolupráce. Jej hlavnými cieľmi sú:

1. Identifikovať existujúce výskumy realizované v jednotlivých krajinách na tému *Internet-jeho príležitosti a riziká*. Ide o aktualizovanie databázy vedeckých prác v spolupracujúcich krajinách a doplnenie týchto informácií od krajín novo začlenených do projektu. Výsledkom by mala byť databáza odborných poznatkov v tejto oblasti, porovnanie jednotlivých krajín - na čo sa kde kladie dôraz, aké témy sú aktuálne v ktorých krajinách, kde sú hluché miesta. To poslúži pre ďalšie zacielenie výskumnej pozornosti do budúcnosti. Zároveň je snahou informácie o výskumoch v zúčastnených krajinách sprístupniť pre verejnosť vo forme medzinárodnej databázy výskumov realizovaných na túto tému.

2. Hlbšie a špecifickejšie analýzy dát zozbieraných vo výskume z predošlej fázy projektu. Dáta získané interview s 25 142 deťmi a ich rodičmi poskytujú mnoho informácií pre ďalšie podrobnejšie analýzy a overovania konkrétnych hypotéz. Výskumné otázky majú priamo nadväzovať na aktuálne požiadavky a problémy v spoločnosti jednotlivých krajín. Boli vytvorené pracovné tímy výskumníkov pre hlbšiu analýzu tém ako rodičovská, školská a rovesnícka mediácia, kyberšikanovanie, sexting a sexuálne obsahy na internete, pornografia, rizikové a zvládacie faktory na strane dieťaťa, faktory na strane rodiny a iné.

3. Ďalším cieľom je zistiť, čo samotné deti vnímajú ako najväčšie hrozby a riziká internetu. Jednou z oblastí úloh je preto kvalitatívny výskum na tieto témy, s dôrazom nielen na obsah skúmaného, ale aj metodológiu, hlavne jej inovatívne formy.

2.1 EU Kids Online model

Jeden z hlavných pilierov, ktorý sa stal ťažiskový pre prístup mnohých odborníkov v tejto oblasti, bolo odlíšenie pojmov riziko a poškodenie (RISK a HARM) v prostredí internetu. Koncept je veľmi užitočný aj pre verejnosť, ktorá často krát odporúčala skôr reštrikciu, akoby sa dieťa malo stretnúť s „tolkými škodlivými vecami na internete“. Livingstoneová s kolegami (2009) upozorňuje na to, že napriek tomu, že internet prináša mnoho rizík, to riziko nie je pre deti nevyhnutne škodlivé a nie vždy to vedie k poškodeniu. Podnety a aktivity, ktoré internet poskytuje sú pre deti potenciálnymi príležitosťami a zároveň aj rizikami. Dokonca považuje absenciu istej miery rizika vyplývajúceho z používania internetu za negatívum a stratu pre dieťa, lebo je zároveň s tým ochudobňované o príležitosti, ktoré tieto podnety môžu predstavovať.

Ďalším významným východiskom je to, že deti vystupujú v súvislosti používaním internetu v troch rolách. Nie sú len pasívnymi prijímateľmi obsahov internetu, rovnako sú aj účastníkmi alebo samotnými aktérmi javov a tvorcami obsahov. S. Livingstone a L. Haddon (2009; in Šmahel, 2010) uvádzajú delenie obsahu a činností na internete vo vzťahu k deťom (tabuľka č. 1). Na jednej strane sa posudzuje samotný obsah alebo činnosť – buď ako príležitosť alebo ako riziko, na druhej strane aktivita dieťaťa vo vzťahu k tomuto obsahu alebo činnosti. Na označenie aktivity dieťaťa sa používajú anglické výrazy, 3 C : CONTENT, čiže samotný obsah, s ktorým príde dieťa do styku ako príjemca; CONTACT – rola, v ktorej je dieťa samotným účastníkom javov; a CONDUCT- osobné vystupovanie dieťaťa vo virtuálnom priestore, keď je dieťa aktérom javov a tvorcom obsahu.

Tabuľka č. 1: Členenie príležitostí a rizík vo virtuálnom priestore (príklady aktivít)

		Content (obsah): Dieťa ako príjemca	Contact (kontakt): Dieťa ako účastník	Conduct (vystupovanie): Dieťa ako aktér
PRÍLEŽITOSTI	Vzdelávanie, učenie, mediálna gramotnosť	zdroje a podklady pre učenie a vzdelávanie	zdieľanie vedomostí a záujmov s druhými	skupinové učenie, zverejnenie poznatkov
	Participácia a občianstvo	informácie o spoločnosti a svete	výmena názorov medzi rôznymi skupinami	občianska participácia
	Tvorivosť a sebareprezentácia	rozmanitosť zdrojov	inšpirácia, spoluúčasť na tvorbe	vytváranie vlastného obsahu
	Identita a sociálne väzby	informácie a poradenstvo (osobnosť, zdravie, sexualita a pod.)	sociálne siete, zdieľanie skúseností s druhými	vyjadrenie identity
RIZIKÁ	Komercia	reklama, spam	vyhľadávanie a zneužitie osobných údajov	gambling, nelegálne sťahovanie z internetu, hacking
	Násilie	násilný, nenávistný obsah	stať sa obeťou prenasledovania, obťažovania alebo šikanovania	obťažovanie alebo šikanovanie druhých
	Sexualita	pornografia, škodlivý sexuálny obsah	stretnutie s neznámymi osobami, grooming	vytváranie a zverejňovanie pornografického materiálu, sexuálne obťažovanie
	Hodnoty	propagácia rasizmu, netolerancie, drog a pod.	sebapoškodzovanie, presviedčanie na vstup do sekty	pro-anorexia stránky, podpora samovrážd

Zohľadňujúc východisko, že nie všetky deti sú vystavené rovnakej miere rizík a nie všetky riziká vedú k poškodeniu, výskum je zameraný na identifikovanie podporných faktorov (napr. coping a mediácia pri používaní internetu), ktoré redukujú pravdepodobnosť, že riziko bude u detí viesť k poškodeniu. Rovnako tak identifikovanie záťažových faktorov, ktoré túto pravdepodobnosť zvyšujú. Preto je koncepčný model EU Kids Online, o ktorý sa analýzy opierajú, zameraný na dieťa a tieto faktory (Livingstone, 2011).

Viacero faktorov vplýva na to, akým spôsobom bude dieťa používať internet, akým aktivitám sa bude venovať, či jednotlivé situácie budú pre neho viac príležitosťami alebo rizikami a či riziká budú viesť k poškodeniu alebo nie a akým spôsobom to dieťa zvládalo.

Vo výskume EU Kids Online II boli skúmané štyri hlavné riziká: stretnutie sa so sexuálnymi obsahmi; prijatie sexuálnych správ (boli im zaslané); zažitie/zažívanie šikanovania; stretnutie sa s neznámymi online kontaktmi v prostredí tvárou v tvár. Poškodenie je posudzované na základe výpovede dieťaťa o tom, do akej miery ho/ju situácie znepokojili a zvládanie na základe výpovede o tom, čo dieťa podniklo po stretnutí sa s daným rizikom.

Pokiaľ je jednotkou skúmania dieťa a jeho sociálne prostredie, ide o premenné na strane dieťaťa - demografické premenné (vek, pohlavie, socioekonomický status rodiny) a psychologické premenné (osobnostné vlastnosti, vulnerabilita). Vstupujú aj premenné sociálneho prostredia dieťaťa – rodičia, súrodenci, škola a rovesníci- zohrávajú významnú rolu v mediácii bezpečného správania sa detí na internete. Keď je jednotkou skúmania javov krajina v medzinárodných porovnaniach, skúsenosť detí s internetom musí byť interpretovaná v kontexte ďalších premenných, ktoré ju formujú a to: životná úroveň v krajine, regulačný rámec a legislatíva, technologická infraštruktúra, vzdelávací systém, kultúra a jej hodnoty.

3. Niektoré zo zistení a odporúčaní EU Kids Online

Pri popisovaní výsledkov výskumu sú informácie čerpané z viacerých zdrojov (napr. Livingstone, 2010, 2011) , ktoré sú voľne dostupné aj na www.eukidsonline.net.

3.1 Používanie internetu deťmi

Používanie internetu deťmi je povýšené na samozrejmosť- európske deti vo veku 9-16 rokov trávajú denne online v priemere 88 minút. Viac detí (60%) ako rodičov (49%) sa pripája na internet denne. V krajinách, kde viac rodičov chodí na internet, tam aj deti viac času trávajú na internete. Tieto deti majú viac príležitostí na využívanie výhod internetu, dostanú sa však do kontaktu aj s viacerými rizikami. Pri rodičoch internetovo gramotných sa im ale dostáva aj viac mediácie o tom, ako internet používať a viac aktívneho a pasívneho sprevádzania, supervízie. Sú tak lepšie vybavené zručnosťami, ktoré znižujú pravdepodobnosť toho, že riziká internetu u nich budú viesť k poškodeniu.

Deti začínajú používať internet stále v nižšom veku- od priemeru 7 rokov v Nordických krajinách, k 11 rokom v južnej Európe, celkovo s európskym priemerom 9 rokov pre prvý kontakt s internetom. Hranica veku prvého využívania internetu sleduje klesajúci trend. Preto sa odporúča, aby sa prevencia a mediácia bezpečného používania internetu k deťom dostávala už od predškolského a mladšieho školského veku.

Používanie internetu je do vysokej miery individualizované, deje sa v súkromí- 49% detí býva online v ich vlastnej izbe a 33% mobilným telefónom alebo iným mobilným spôsobom. Preto nestačí, aby sa rodičia spoliehali len na starú osvedčenú radu, aby dovolili ísť deťom na internet len v ich prítomnosti na počítači umiestnenom v spoločnom priestore. Odporúča sa učiť dieťa od malička zručnostiam, mediálnemu kritickému mysleniu a netikete.

3.2 Čo deti na internete robia?

EU Kids Online prieskum zisťuje, ktorým aktivitám sa deti v akom veku venujú, aby bolo možné lepšie porozumieť výhodám, ktoré využívajú a konceptualizovať riziká, ktoré to sprevádzajú. Výsledkom je model rebríka príležitostí internetu („ladder of opportunities“), po ktorom deti symbolicky kráčajú. Aj keď je tento model len schematický a deti variujú v tom, do akých aktivít sa angažujú, vykresľuje to všeobecný trend zovšeobecňujúci európske deti vo veku 9-16 rokov.

100% detí: *škola a hry*. Keď deti začnú používať internet, prvá vec, ktorú robia, je získavanie informácií pre školské povinnosti a hry. 14% detí sa nedostane ďalej ako do tohto najzákladnejšieho štádia používania internetu, zahŕňajúc takmer tretinu 9-10ročných a šestinu 11-12ročných.

86% detí: *škola a hry + pozeranie videí*. Toto sú všetko spôsoby využívania internetu ako masmediálneho prostriedku na informácie a zábavu. Polovica 9-10ročných sa nedostane ďalej ako sem a rovnako tak tretina 11-12ročných.

75% detí: *škola a hry + pozeranie videí + komunikácia (e-mail, sociálne siete, čet) + sledovanie správ*. Väčšina detí využíva internet aj interaktívne na online komunikáciu a čítanie alebo pozeranie správ a noviniek zo sveta alebo z ich krajiny, z toho dve tretiny 9-10ročných.

56% detí: *škola a hry + pozeranie videí + komunikácia (email, sociálne siete, čet) + sledovanie správ + hranie hier s inými online, zdieľanie a sťahovanie obsahov*. Je to však len tretina 9-10ročných.

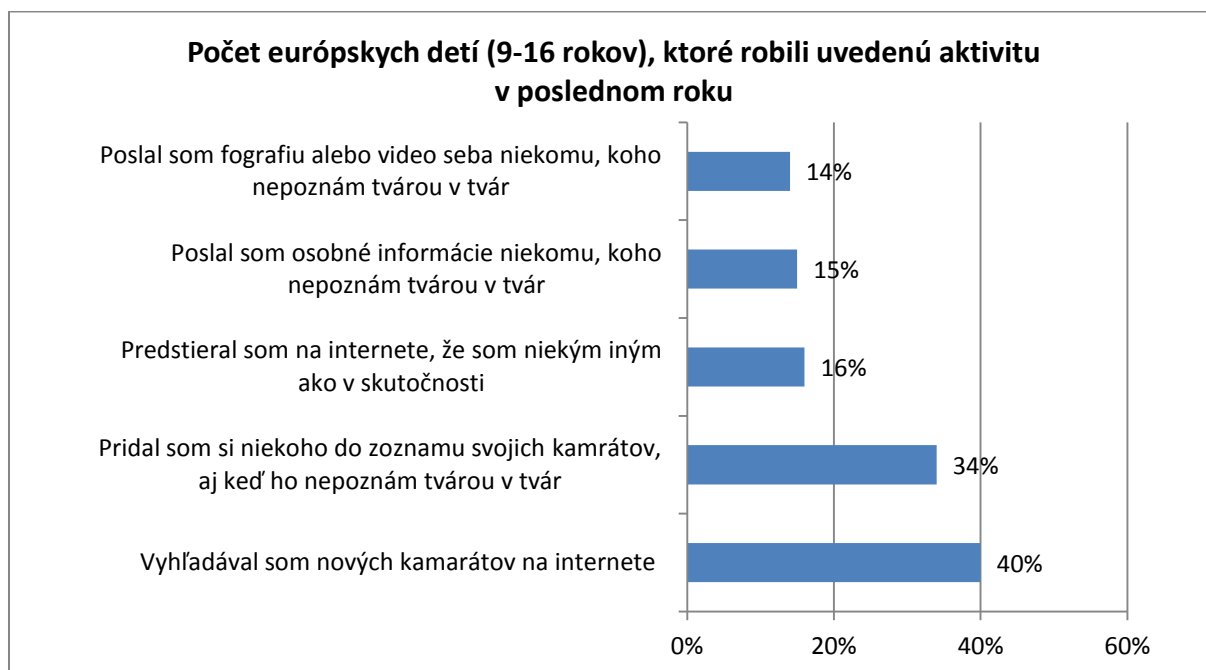
23% detí: *kreatívny stupeň využitia internetu*. Takmer štvrtina detí dosiahne najvyššiu, sofistikovanú kreatívnu úroveň využívania internetu, ako navštevovanie četovacích miestností, zdieľanie dokumentov, blogovanie, trávenie času vo virtuálnej realite.

Ako umožniť deťom, aby mohli využívať viac pozitív a príležitostí internetu primeraných ich veku? EU Kids Online odporúča vytvorenie dostatočného množstva pozitívnych obsahov určených aj pre nižšie vekové skupiny v jazyku všetkých jazykových skupín, aj tých minoritných –či už kreatívneho, vzdelávacieho, zameraného na sebaujadrenie alebo určeného len na zábavu. Iniciatívy ako „European Award for Best Children Content“ by mali byť nasledované množstvom ďalších iniciatív pre tvorbu pozitívneho a vekovo vhodného obsahu na národnej úrovni. Tiež je podstatné citlivo vyvažovať reštrikciu a aktívnu mediáciu rodičov, keďže výhody a riziká internetu idú „ruka v ruke“.

3.3 Riskantné príležitosti

Niektoré aktivity na internete sú s väčšou pravdepodobnosťou pre deti prínosom (vyhľadávanie informácií a edukačné materiály, komunikácia so známymi na internete), alebo naopak pravdepodobne škodlivé, ako pornografia, násilné, desivé a netolerantné obsahy, hlavne v nižšom veku, komunikácia a stretávanie sa s neznámymi. Sú ale aj riskantné aktivity, ktoré sú v určitom veku (dospievanie) pre deti prirodzene lákavé, súvisia s výzvami ich psychosociálneho a sexuálneho vývinu a angažovaním sa v nich si deti veľa vecí trénujú (experimentovanie vo vzťahoch, so svojou identitou, sebaaprezentáciou). Napriek tomu to sú aktivity, ktoré možno považovať za značné riziká.

Graf č. 1: Angažovanosť detí v riskantných aktivitách (Livingstone, 2011)

To, že internetová komunikácia poskytuje za určitých okolností lepšie podmienky autentického sebvýjadrenia dospievajúcich, konštatoval už Bargh (Bargh et al., 2002) na základe zistenia z experimentu, že v internetovej komunikácii s neznámym boli zúčastnení adolescenti autentickejší vo svojom prejave ako pri rozhovoroch s neznámymi tvárou v tvár, či internetovej komunikácii so známymi osobami. Vysvetľujú to tak, že v danom prípade chýbajú sociálne očakávania vyplývajúce z predošlých skúseností, súvisiace s rolou jedinca v danom známom vzťahu a rovnako tak naučené očakávania súvisiace so správaním pri stretnutí s neznámymi.

O pocite väčšej autentickosti online vypovedali aj deti vo výskume EU Kids Online. Takmer polovica detí konštatuje, že sa pri online komunikácii cíti byť viac „samými sebou“ ako pri komunikácii tvárou v tvár. 37% detí malo tento pocit len trochu, ale 12 % veľmi a to je práve skupina detí, ktoré zároveň vypovedali o problematickejších alebo neuspokojivých rovesníckych vzťahoch (Livingstone et al., 2011). To potvrdzuje postulovanú *teóriu sociálnej kompenzácie* (Valkenburg, Peter, 2009) a vysvetľuje prečo túto výhodu „autentickej komunikácie bez očakávaní“ využívajú vo väčšej miere tie deti, ktoré majú problémy pri vytváraní a udržiavaní uspokojivých vzťahov. Tieto deti s menej uspokojivými sociálnymi vzťahmi častejšie využívajú väčší počet riskantných komunikačných praktík uvedených v grafe č.1 - vyhľadávajú nové kontakty online, predstierajú, že sú niekým iným alebo si pridávajú neznámych do svojej sociálnej siete, komunikujú s nimi a zdieľajú s nimi svoje osobné údaje, mnohé obsahy (napr. fotografie).

Do riskantných aktivít sú tiež významne častejšie zaangažované deti, ktoré vyhľadávajú risk aj v offline prostredí. Sú to deti vo významnej miere častejšie deti, ktoré odpovedali „áno“ na otázky ako *Vypil si niekedy toľko alkoholu, že si bol poriadne opitý?*, *Vymeškával si školu bez toho, aby o tom tvoji rodičia vedeli?*, *Mal si už sexuálny styk?*, *Dostal si sa do konfliktu s učiteľmi kvôli tvojmu problematickému správaniu?*, *Mal si už niekedy problémy s políciou?*. To potvrdzuje hypotézu o prepojenosti riskantného správania v offline a online prostredí.

Viac zaangažovaní do riskantných aktivít sú chlapi a celkovo deti, ktoré využívajú internet častejšie, na dlhšie časové intervaly a na viacerých miestach, vrátane prístupu mobilným telefónom.

Ako zvýrazňuje aj Livingstoneová- napriek tomu, že prítomnosť rizika ešte neznamená, že k poškodeniu zákonite dôjde, netreba prehliadať to, že existuje skupina vulnérabilnejších jedincov. Sú to tí, ktorí sú viac vystavení rizikám, ktorí sami svojim správaním mieru rizika zvyšujú a zároveň majú menej osobných zdrojov zvládania či zručností tieto riziká zvládaj bez ujmy. Hlavne na tých má byť cieľená prevencia.

3.4 Internetové sociálne siete

Väčšina sociálnych sietí, vrátane najrozšírenejšieho Facebooku, má spodnú vekovú hranicu 13 rokov. Ale tá hranica očividne nefunguje. EU Kids Online výskum potvrdil (Livingstone, S., Ólafsson, K. & Staksrud, E. 2011), že spomedzi detí vo veku 9-12 rokov:

- 38% má založený profil na sociálnej sieti, 20% na Facebooku.
- 27% uverejňuje v profile vyšší vek, ako vskutočnosti majú.
- 29% má ich profil verejný, viditeľný pre všetkých (aj keď toto variuje podľa krajín a preferovaných sociálnych sietí).
- Päťina tých detí, ktoré majú profil verejný uverejňuje ich domácu adresu a/alebo telefónne číslo. Je to dvakrát toľko v porovnaní s tými, ktorí nemajú profil verejný.
- 20% detí komunikuje na sociálnej sieti s ľuďmi, ktorých nepoznajú z bežného života.
- Každý šiesty má viac ako 100 kontaktov na sociálnej sieti.

Sociálne siete umožňujú deťom komunikovať a zabávať sa s ich kamarátmi, ale nie všetky deti majú dostatočné technické zručnosti na to, aby zabezpečili bezpečnosť svojich osobných údajov. U mladších detí (9-12) sa popri technickej zdatnosti sa ešte pridáva fakt osobnostnej nezrelosti menších detí, ktorá ovplyvňuje to, do akej miery si nastaví v sebaodhaľovaní svoju intímnu zónu.

Prístup rodičov a regulačných mechanizmov má významný dopad na používanie sociálnych sietí deťmi. Napriek tomu, že si mnohí myslia, že deti rodičovské pravidlá aj tak porušujú, sú tieto pravidlá a obmedzenia pomerne efektívne. Spomedzi tých detí, ktorých rodičia im používanie sociálnych sietí vôbec neobmedzujú má profil 70% 9-ročných detí, čo hovorí o intenzívnom prieniku sociálnych sietí do záujmov už aj najmenších detí. Keď im ich dovoľia používať so supervíziou rodičov, má profil každé druhé 9 ročné dieťa. Pokiaľ majú ich rodičia reštriktívny prístup k sociálnym sieťam, z celej vekovej skupiny 9-16 ročných má v takom prípade profil len tretina a 9-ročné deti tieto rodičovské zákazy dodržiavajú takmer úplne.

4 Slovensko zapojené do projektu EU Kids Online III

Akú rolu má Slovensko a ďalšie krajiny novo zaradené do projektu? Výskum, ktorého dáta sú v medzinárodnom datase pripravené na ďalšie hlbšie analýzy, v krajinách novo začlenených neprebehlo a preto ani zo Slovenska nie sú k dispozícii dáta do komparatívnych analýz. Napriek tomu sa všetky ciele týkajú aj nových krajín.

Slovensko pracuje od novembra 2011 v tematickom tíme EU Kids Online, vytvorenom na iniciatívu výskumného tímu Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie VÚDPaP (Tomková, Varholíková, Drobná, Balážová), ktorý nadviazal spoluprácu s EU Kids Online už v roku 2010. V slovenskom tíme sú okrem VÚDPaP-u výskumníci aj zo SAV v Bratislave (Petrjánošová) a UCM v Trnave (Vrabec, Petranová).

V tíme je aj neziskový sektor – občianske združenie eSlovensko prostredníctvom národného osvetového centra Zodpovedne.sk (Gregussová), financovaného Európskou komisiou prostredníctvom komunitárneho programu Safer Internet Plus. Do spolupráce je zahrnuté aj centrum pomoci Pomoc.sk s bezplatnou nonstop linkou pomoci 116 111, ktorá sa špecializuje na problémy súvisiace s novými technológiami, hlavne internetom. Informácie o slovenskom tematickom tíme EU Kids Online sú uverejnené na stránke www.eukidsonline.net v sekcii zúčastnených krajín (participating countries), v anglickom aj slovenskom jazyku.

Na Slovensku prebieha mapovanie existujúcich výskumov a prieskumov zrealizovaných na tému *Internet- jeho príležitosti a riziká*, ktoré budú pridané do európskej databázy výskumov realizovaných na túto tému.

V oblasti úloh kvantitatívneho výskumu pôjde o zhromaždenie najaktuálnejších slovenských výskumných dát sledujúc jednotlivé tematické okruhy zisťované v EU Kids Online výskume. Keďže metodológia takto realizovaných výskumov nesplní kritériá validity pre komparatívne analýzy s dátami získanými v EU Kids Online II, nie je to ani cieľom. Cieľom je analýza podobných javov alebo častí z nich na národnej úrovni a následne aj snaha o interpretovanie v kontexte porovnania s Európou.

O to sa aktuálne snaží výskumný tím VÚDPaP, ktorý sa touto témou zaoberá od r. 2008. Počiatočná etapa výskumu na tému Deti v prostredí internetu, realizovaná na VÚDPaP-e, priniesla popisné informácie čo do povahy využívania internetu mladými (Gregussová, Kováčiková, 2008, Balážová et al., 2009). Kvantitatívny výskum bol obohatený o kvalitatívnu analýzu, kde boli vo fokusových skupinách postrehnuté významné témy, vyvstávajúce z diskurzu mladých na tému internet (napr. Gregussová et al. 2010, 2011). Jednou z nich bola vo všetkých skúmaných regiónoch téma sociálnej siete Facebook, ktorý sa stal fenoménom sociálnej interakcie a prostriedkov komunikácie. Aktuálny výskumný projekt sa zameriava na spôsob používania Facebooku mladými a faktory, ktoré s jeho používaním súvisia.

4.1 Projekt aktuálneho výskumu realizovaného na VÚDPaP-e

Samotný výskum je rozdelený na dve časti – kvantitatívnu a kvalitatívnu analýzu. Aktuálne prebieha kvantitatívna časť, ktorej hlavnými cieľmi je popísanie spôsobu využívania internetu (so zameraním na sociálne siete), ich zručností a aj nájdenie vzťahov medzi zažívanými a vykonávanými negatívnymi javmi v tomto prostredí a typom mediácie bezpečného používania internetu, ktorý sa im dostáva. Veľká časť otázok sa zameriava na to, či a ako sprevádzajú rodičia deti rizikami internetu, informácie z akých zdrojov sú deťom najužitočnejšie. Zaujímá nás aj súvis s osobnostnými a ďalšími premennými (miera narcizmu, úzkosť, sebaúcta, spokojnosť s rovesníckymi vzťahmi) pre popísanie javov v širšom kontexte psychosociálneho vývinu detí. Mnohé položky sú zámerne formulované tak, ako boli formulované vo výskume EU Kids Online, aby bola umožnená interpretácia výsledkov v kontexte európskych zistení.

Administrované sú deťom vo forme elektronického dotazníka, ktorý vyplňujú v školských počítačových učebniach za prítomnosti výskumníka/ov. Predpokladaná veľkosť vzorky je cca 1000 respondentov zo všetkých regiónov Slovenska a všetkých typov škôl. Vzorku tvoria mladší adolescenti (11-12 roční) a starší adolescenti (16-17 roční). Cieľom dvoch rôznych vekových skupín probandov je porovnanie ich správania v kontexte rizík internetu a zmapovanie viacerých vplývajúcich faktorov (vek ako premenná v interakcii so správaním na Facebooku a s kritickým náhľadom na bezpečnosť používania účtu; miera a forma mediácie o bezpečnosti ich účtu). Skupinu mladších adolescentov sme zámerne vybrali aj preto, že napriek stanovenému vekovému obmedzeniu na Slovensku a vo väčšine európskych štátov (13 rokov), má 20% detí vo veku 9-12 rokov založený profil na Facebooku ešte pred dosiahnutím veku žiadaného v obmedzeniach (Livingstone, 2011).

Záver

Prvým krokom v problematike psychosociálneho vývinu detí v prostredí internetu bolo popísanie potenciálnych ohrození internetu, čo je stále významným prvkom edukovania a preventívnych programov pre deti, rodičov a učiteľov. Súčasný výskum venujúci sa problematike detí a internetu sa zaoberá na porozumenie tomu, akým spôsobom vplýva osobnosť a iné premenné na strane dieťaťa a jeho sociálneho prostredia na používanie internetu a jeho špecifických foriem, akou je aj komunikácia prostredníctvom sociálnych sietí. Poznanie faktorov, ktoré vplývajú na používanie internetu, následne objasňuje spôsoby ako by sa mohli potenciálne riziká minimalizovať a zároveň maximalizovať príležitosti, čo prispeje k efektívnejšej prevencii.

Použitá literatúra

BALÁŽOVÁ, M., FILÍPKOVÁ, B., GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J. (2009). *Deti a internet, vplyv nových technológií na život súčasných detí*. In Sarmány-Schuller, I., Bratská, M. (eds.) 27. psychologické dni „Premeny psychológie v európskom priestore“. Bratislava, 9.-11.9.2009. Zborník príspevkov. SPS pri SAV, Stimul, Bratislava, 2009, s. 317-321.

BARGH, J.A., MCKENNA, K.Y.A, FITZSIMONS, G.M. (2002). *Can you see the real me? Activation and expression of the „true self“ on the internet*. Journal of social issues, 58 (1) 2002, pp. 33-48.

GREGUSSOVÁ M., KOVÁČIKOVÁ, D. (2008). *Slovenské deti a riziká virtuálneho priestoru*. In Heller, D.; Charvát, M.; Sobotková, (Eds.), Psychologické dny 2008: Já & my a oni. Brno: FSps MU a ČMPS, 2009. CD-ROM.

GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M. (2010). *Identita, atraktivita a nadväzovanie vzťahov vo virtuálnom priestore*. In Mládež a spoločnosť, 14 (4) 2010, s. 63-75.

GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M. (2011). *Dospievajúci vo virtuálnom priestore: Záverečná správa z výskumu 2010*. [Online]. [Cit. 2011-08-28]. Dostupné z <http://www.zodpovedne.sk/kapitola4.php?kat=materialy>

LIVINGSTONE, S., & HADDON, L. (eds) (2009). *Kids online. Opportunities and risks for children*. Bristol: The Policy Press.

LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., & ÓLAFSSON, K. (2010). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children*. Initial findings. LSE, London: EU Kids Online.

LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., & ÓLAFSSON, K. (2011). *EU Kids Online final report 2011*. LSE, London: EU Kids Online. ISSN 2045-256X, dostupné na <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf>

LIVINGSTONE, S., ÓLAFSSON, K. & STAKSRUD, E. (2011). *Social networking, age and privacy*. LSE, London: EU Kids Online. ISSN 2045-256X, dostupné na

<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsOnlineIIReports/ShortSNS.pdf>

State of Online Safety Report 2011, FOSI & GRID, dostupné na <http://www.fosi.org/images/stories/resources/State-of-Online-Safety-Report-2011-Edition.pdf>
ŠMAHEL, D. (2010). *Online Risks for Children and Adolescents*. Masaryk University Web Seminar. Brno, Masaryk University, 20.4.2010.

VALKENBURG, P.M., PETER, J. 2009. Social consequences of the internet for adolescents: A decade of research. In *Current directions in psychological science*, 18, 2009, pp. 1-5.

www.eukidsonline.net

www.vudpap.sk

www.zodpovedne.sk

Kontaktné údaje

PhDr. Jarmila Tomková
Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie VÚDPaP
Cyprichova 42
83105 Bratislava
SLOVAKIA
jarmila.tomkova@vudpap.sk